

«Кошкинди адабиётга ўзларича хомийлик қилаётганлар асл адабиёт билан ҳалтуранинг фаркига тезроқ етсалар».

Абдулла Орипов илк мўъжаз китоби - «Митти юлдуз»ни нашр эттирганида йигирма бешни, Тогай Мурод биринчи кассаси кўлёмасини журналга топширганида ўттиз ёшни коралагани. Субҳи сахар туриб, «ойнаи жаҳон» мурватини бурасам бир ўқувчи кизча бурро-бурро гапиряпти: - Бу менинг учинчи китобим. Тўртинчисини ҳам нашрга тайёрладим...

Тенгдошлари сочбогига жамалак такиб, ҳалинчак учишдан ортмаётган бир пайтда бу кизчанинг «сермахсул»лигига тан бермасдан илож йўқ. Эҳтимол, «Бунинг нимаси ёмон? Ёшларимиз шунака илгариб кетди-да!» дерсиз. Хўп, майли. Лекин аксарият «сермахсул» ижод қиладиган кизчаларимизнинг китобчаларини бир варақлаб кўринг-чи, лоакал биронта эсда коларли шеър топиладими! Назаримда бугун бадиятнинг «мукофот учун ёзиладиган» тури пайдо бўлди.

Аксарият нашриётлар эшигига «меҳрибон отажонлар» танда қуришган:

- Кизимнинг китобини чиқармоқчийдим. Фалон танловда иштирок этиши керак...

«Жонқуяр она»лар тахририятлар эшигини қоқишяпти:

- Боламнинг шеърларини тартибга келтириб, қайта ишлаб берсангиз...

Бир қаламкаш танишим мактаниб қолди:

- Фалончи мукофотини олган анови ўқувчи кизнинг китобини мен ёзиб бердим...

Илгарилари китоб чиқариш у ёқда турсин, шеър ёки хикоянгизни адабий-бадий газета-журналлар саҳифасидан ўрин олиши учун ҳам минг битта чигирикдан ўтардингиз. Ёзганларингиз ёзувчилар уюшмаси маҳсус кенгашидан ўтсагина босиб чиқариларди. Ҳозир эса китоб нашр этиш ҳам ўзига хос бизнесга айланди. Ёмгирдан кейинги бемаза кўзикориндек сони кўпайган ноширу нашриётлар хизматингизга ҳозир нозир. Фақат чўнтагингизда акчангиз ёки саҳоватли хомийингиз бўлса бас. Истасангиз китобингизни бир кечадаёқ ёстикдек қилиб чоп этиб, кўлингизга тутқазишади. Уни қимга сотиш - бу энди ўзингизнинг муаммонгиз! Мухими, жимжимадор муқовали китобингиз чиққан. Уни катта-кичик давраларда кўз-кўз қилишингиз, саҳоватли бўлсангиз таниш-нотанишга дастхат битиб беришингиз мумкин. Ха айтгандай... йирикрок ўқув даргоҳида сўзи ўтар танишингиз бўлса, белгилаган баҳонгизга уч-тўрт сўм кўшиб, китобингизни соттириб беради.

Балки ёш ҳаваскорнинг (эртага ундан шоир чиқиш-чикмасидан катъий назар) китобини чоп эттириб бериш, хомийлик қилиш унга ижодий рағбат берар (шеърларини бошқатдан ёзиб берилмаса, албатта). Аммо адабий жамоатчиликка анча танилиб қолган ижод аҳли ўртасида ҳам китоб чиқариш мусобақаси авж олдириляётганига нима дейсиз?

Иш хонасига кириб, соғлик-омонлик сўрашганимиздан сўнг баҳши-шоир укам Рустам Мусурмон салмоқдор китобни қўлимга тутқазди:

- Ака, шуни ўқиб туринг, мен ишларимни қилиб олай.

Биламан, одатда унинг айрим қилиқлари остида қувлик бўлади. Лекин айни дамда мени зерикмай ўтирсин деяётгандир, деган ҳаёлга бордим. Китоб гоят чиройли эди. Тўғри, гўзал мисралар шакл танламайди, қўлёмзада ҳам ялт этиб кўзга қалинади, юрагингни

жизиллатиб, кўнгил мулкинга айланади. Аммо китобнинг ўрни барибир бўлакча. Мустакиллик шарофати билан ноширлик саноатимиз анча юксалди. Бугун бизда нашр этилаётган китоблар сифати исталган тараккий этган мамлакатлардагидан қолишмайди. Нуфузли нашриётда, олий навли коғозга чоп этилган, каттик, ялтирок жилдли шеърий китобни варақлашга киришдим. Сийрат билан суврат хамиша ҳам бакамти келавермас экан, зўрма-зўраки кофиялар, вазнсиз вазн, беўхшов ўхшатишлар хафсаламни пир килди, асабим бузилди. Рустам Мусурмон буни сизди шекилли, аста гап бошлади: - Ичидан шеър танлаб олиб газетага чиқаришим учун хар куни шу тахлит китоблардан анчасини совга этишади. Яқинда шу ака ҳам (қўлимдаги китобга ишора килди) сайланмасини ташлаб кетганди. Шеърларидан беш-олтитасини танлаб олиб, тахрир килдим-да, бош мухаррирга олиб кирдим. Рахбаримизнинг талаби каттик, атиги иккитасини, ўшанда ҳам кискартиришлар билан босишга рухсат берди. Шоир акамиз ҳам кап-катта одам, хафа бўлмасин тагин дедим-у, яна бир-иккита шеър танлаб олиш учун китобини бошдан-охир ўкиб чиқдим. Минг титкилаганим билан бўлмади, қозонда йўғи чўмичга чиқмас экан...

Шеъриятнинг қарғиши

Буюк Навоидан мерос шеъриятнинг илохий қучи бор - қадрига етгани улуғлаб, нописандни назардан қолдиради. Гапнинг очиги, кейинги вақтларда ҳамма шоирликка даъвогар. Фонограммада хирилдоқ овозига сайқал бердириб, икки-учта бемаъни қўшиғи билан ёшларнинг бошини айлантираётган эстрада «юлдуз»часи ҳам ашулалари матнини бемалол ўзи ёзипти. Пенсияга чиқиб, уйда зерикиб қолган айрим кишилар ҳам (қайси қасбда ишлаган бўлишдан қатъий назар) «мана энди вақтим бемалол» дея шеър ёзипти. Бу «ижод махсуллари»даги тумтарақай мисралар, фикрсиз матн, хароб бўлган кофия учун ШОИР деган ном гуноҳқор!

Хозир шоирчиликнинг «қўшиқчи шоир» деган қўриниши ҳам бор. Қизик, Алишер Навоий хазратлари мумтоз адабиётимизнинг гултожига айланган газалларини қайси қўшиқчининг буюртмасига асосан ёздилар экан? Эркин Воҳидов «Инсон ўзинг»ни, Абдулла Орипов «Биринчи муҳаббатим»ни, Омон Матжон «Умр ўтар»ни қўшиқ бўлади деб ижод қилганмиди? Яхши шеър ўз-ўзидан мусикага уйкашиб кетавермайдими?! Афсуски, бугун матнга мусика басталашнинг ўрнига мусикага матн ёзилапти.

Вилоят газетасида ишлайдиган бир шогирдим яхшигина шеърлар ҳам ёзади. Бир куни шу шогирдим билан маҳаллий бастакор ўртасидаги суҳбатга гувоҳ бўлдим:

- Сиз шоирсиз, мен бир зўр мусика басталагандим, шуни эшитиб қўринг-а...

Бастакор жажжигина плеерини ишга туширди. Қурмагур иктидорли экан, хазин мусика юракларни титратиб юборди. Оханг огушида сеҳрлангандек ўтирганимизда бастакор дабдурустдан гап бошлади:

- Шунга шеър ёзиб беринг, хақини тўлайман.

Шоир бола хижолатлик билан:

- Шеърларимни берай, ўзингиз танлаб олақолинг, - деди. Бу гап бастакорга ёқмади.

- Бунақаси кетмайди! - деди қатъий бош чайқаб. - Мен битта шеърни деб шундай

мусикани ўзгартиролмаман. Хазон бўлган севги хақида бир-икки мисра тўкиб беринг, етади. Колганини ўзим эплаб кетаман.

- Кейин матн кимники бўлади?

- Матн... майли, сизники бўлаколсин! - «мурувват» кўрсатди бастакор. Шоир бола бечора каттик ранжиди.

- Кечирасиз, - деди овози титраб, - мен буюртмага шеър ёзмайман!

- Ўйлаб кўринг, - деди бастакор кошени олифтанома кериб. - Бунака имконият хадеб бўлавермайди. Харна пул ишлаб оласиз...

Шогирдимнинг баттар авзойи бузилди:

- Йўк! Шеърятнинг каргишини кўтаролмайман!..

«Машхур бўлиш»нинг осон йўлидан воз кечган шогирдимга ичдан тасанно ўқидим.

Бугун «эстрада юлдузи» шоирларга шеър деб ялиниб ўтиришни истамайди, тугма шоир буюртмага шеър ёзмайди, нашр этилаётган хар ўн китобнинг саккизтаси шеърятга дахлдор бўлса-да, умрбокий кўшиқлар танқис, бугун «хит»га айланган кўшиқ эртага унутилиб кетяпти... Айб кимда? Шоирдами? Бастакордами? Ижрочидами?

Мумтоз кўшиқларимизни кўя турайлик. «Сен бахорни согинмадингми?», «Онагинам», «Ўхшайдику», «Лайло» сингари кўшиқлар ярим аср ёки ўн йилликлар билан бўйлашган бўлса-да, меъдамизга тегмайди. Нега хозир шу сингари кўшиқлар яратилмаяпти?

Яхшиси, бу саволларга шеърятни турлаб олган, «харна пул ишлаб олиш» ниятида кўлига калам оладиган «кўшиқчи шоир»лар жавоб беришсин!..

«Сарик матбуот адиблари»

«Хақикий - асрлар оша яшайдиган, чинакам санъат намунаси бўлган асарлар жуда огир, машаккатли меҳнат эвазига дунёга келади».

Бир каламкаш дўстим айтиб қолди:

- Хафталик кўнгилочар газеталардан бирига киссаларимни жўнатган эдим.

Тахририятдагилардан «Асарларингиз ниҳоятда жиддий экан, уларни газетхонларимиз хазм этолмайди» деган жавобни олдим...

Кизик, рухий драматизмга бой асарларни ўзбек китобхони хазм этолмаяптими ёки кўнгилочар газета «талаблари»ми? Бундай газеталарнинг вазифаси одамларга олди-қочдилардан иборат саёз бир нарсаларни «асар» деб тақдим этишдангина иборатми?

Ўрни келганда бир хақиқатни алоҳида таъкидлаш лозим, китобхондан маълум даражадаги рухий тайёргарликни талаб этадиган, фалсафий мушоҳадаларга бой асар муаллифнинг машаккатли меҳнати, ботиний эринишлари эвазига дунёга келади. Бундай ёзувчилар ижодида сермахсуллик бўлмайди. Оз, лекин созгина! Бугун эса ўтирса роман, турса кисса, юрса хикоя ёзадиган «сермахсул адиб»лар пайдо бўляпти. Бир кўнгилочар (русча айтганда «булварная») газета ходимининг бармок билан санарли муддатда ўндан ортик кораламани саргузашт-детектив роман деб китоб холида чиқарганини кўрдим.

Бунга энди нима дейсиз!

«Тез битган» битикларда бадият йўк. Жўн жумлалар, ним бадий тўқималардан иборат

сюжетлар кўп. Бирининг қахрамони Дубайда юрса, иккинчисиники Парижнинг серхашам булварларида кезаётган бўлади, бошқасининг қахрамони Россиянинг ўрмонларида сарсон. Бу «асар»ларда аслида туриш-турмуши салбий кусурлардан иборат қахрамон ўқувчига ижобий образ ўрнида тикиштирилади, Гарбда «енгил мутолаа» учун чиқариладиган асарлардан кўчирилган воқеалар силсиласи ривожлантирилади (буни ёзган «адиб» «миллий колорит» деган тушунчалар билан бошини огритиб ўтирмаган, албатта). Уларда ўзбекчилигимизда сир тутиладиган маиший сахналар, ётоқхонадаги «воқеа»ларгача очикдан-очик баён этилаётир.

Биноийдек калами бор бир ижодкор илк асарлари биланок анча тилга тушиб колганди. Шу ижодкор ҳам кўнгилочар газеталардан бири билан шартнома тузди-ю, буюртма асосида хикоя, киссалар коралашга ўтиб олди. Тўғри, у «сарик матбуот» орқали анча донг таратиб кўйди ҳам. Бир куни уни кўчада учратиб колдим. Хали салом-алигимиз тугамай:

- Шошиб турибман, ака. Эртага газетанинг навбатдаги сони чиқади. Унда чиқаётган киссамнинг давомини ёзиб беришим керак, - деди.

- Хали тугамаган киссани газетада босяпсизларми?

- Хозир ҳамма шунака кияпти. Киссани буюртма асосида, тўғридан-тўғри «полоса» (газета саҳифаси)га ёзиб бераман, - деди у мени хайрон колдириб.

- Ие, кўлёзма-чи?

- Кўлёзма килишга вақт кайда!

Унинг гапларидан эндиликда аччик ичакдек чўзиладиган, тўқима сахналарга бой, «сериал кисса»лар ҳам тўғридан-тўғри газета саҳифасига ёзилаётганидан хабардор бўлдим.

- Биз адиблар, - деди ижодкор мағрурона охангда, - давр нимани кўтарса, шуни ёзамиз.

- Ахир бу ҳалтура эмасми? - дейман куюниб. - Вақтлар ўтиб, саёз тўқималаринг ўқувчиларнинг меъдасига тегса, ҳамма меҳнатинг бир тийинлик бўлиб колишидан кўркмайсанми?

Ижодкор беписанд кўл силтади:

- Одамларга шу керак экан, бугун ўқишяпти. Эртага бир гап бўлар...

Омон Мухторнинг таникли адибимиз Шукур Холмирзаев хақидаги хотираларидан бир вақтлар Шукур ака «Акс садо» номли ажойиб роман ёзганини, нимасидир ўзига ёкмагани учун уни ташлаб юборганини ўқидим. Тўғри, устоз Шукур Холмирзаев ўз ижодига ҳам, ўзгалар ижодига ҳам аёвсиз эдилар. Шунинг баробарида асл асарни кўллаб-қувватлашни ҳам билардилар.

Шу қаби талабчан устозларимиздан хозирги «сарик матбуот адиблари» ижоди хақида фикр сўралса, нима деган бўлишарди? Ўшанда биз - ҳаммамиз нима деган одам бўлардик!..

(Иктибослар Шукур Холмирзаевдан олинди)

Абдунаби АБДИЕВ